

ПИТАННЯ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ДОГОВІР”: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Досліджено економічний та юридичний аспекти поняття “зовнішньоекономічний договір (контракт)” в довідковій і навчальній літературі

Постановка проблеми. В ході виробничо-господарської діяльності підприємства вступають у товарно-грошові відносини з приводу купівлі-продажу товарів не тільки з вітчизняними, але й з закордонними контрагентами. Такі відносини є основою для розвитку зовнішньоекономічної діяльності господарських суб'єктів та входження їх до системи світових господарських зв'язків.

Невід'ємним інститутом зовнішньоекономічної діяльності є договір. Однією із найбільш важливих проблем у процесі здійснення експортно-імпорتنних операцій, які становлять основу зовнішньоекономічних відносин, є *підготовка, укладання та виконання умов зовнішньоекономічного договору (контракту)*. Від того, наскільки кваліфіковано складено такий контракт, залежить не тільки прибутковість або збитковість конкурентної експортно-імпорتنної операції, а й фінансовий стан суб'єкта діяльності в цілому, оскільки збитки за даними операціями, як правило, значно більші, ніж збитки за операціями на внутрішньому ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасних умовах економічного розвитку суб'єктів господарювання питання договорів вважається одним із ключових при здійсненні експортно-імпорتنних операцій. Проблеми, пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю розглядаються в навчальній, періодичній та науковій літературі. Зокрема питанням підготовки, укладання, виконання умов, вирішення спорів та бухгалтерського обліку операцій за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) присвячені праці таких вчених та науковців як Ф.Ф. Бутинця і І.В. Жиглей, Л.О. Кадуріної і М.С. Стрельнікової, І.О. Лукашової, І.В. Мельничук, О.В. Рури, Л.І. Ірхи, І.А. Волкової, Ю.А. Кузьмінського, Г.Ю. Коблянської, Т.В. Бондара та інших.

Мета дослідження. Розкриття економічного і юридичного аспектів поняття “зовнішньоекономічний договір (контракт)” в довідковій та навчальній літературі.

Таблиця 1. Аналіз критеріїв визначення поняття “договір” в довідковій літературі

№ п/п	Автор (джерело)	Договір			
		згода	угода	домовленість	зобов'язання
Довідкова література:					
– економічна					
1.	Сліпушко О.М. [28]	+			
2.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. [14]		+		
3.	Кузнецов В., Михайленко О. [5]			+	
4.	Уолл Н., Маркузе Я., Лайнз Д., Мартин Б. [32]			+	
5.	Голощанов Н.А. [7]	+			
6.	Мочерний С.В. [11]		+		
7.	Осовська Г.В., Юркевич О.О., Завадський Й.С. [27]		+		
8.	Гончаров С.М. [8]		+		
9.	Дяківа Р. [12]		+		
10.	Мочерний С.В. [10]		+		
11.	Борисов А.Б. [2]	+			+
12.	Редько А.Ю. [29]		+		
13.	Назарова М.Г. [30]		+		
14.	Золотогоров В.Г. [19]		+		
15.	Olsacka B., Pałczyńska-Gościński R. [33]	+			
– юридична					
16.	Залесский В.В. [9]		+		
17.	Шемшученко Ю.С. [4]		+		
18.	Оникова Л.А., Шишлина Н.В. [24]		+		
Разом:		4	12	2	1

Як видно з таблиці 1, трактування даного поняття не є однозначним. В юридичній довідковій літературі (В.В. Залесский; Ю.С. Шемшученко; Л.А. Оникова, Н.В. Шишлина) договір розглядається як угода про встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків її сторін. В економічних словниках та довідниках (А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин; С.В. Мочерний; Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадський;

Викладення основного матеріалу дослідження. Згідно з п. 1 ст. 21 Закону про підприємства, відносини підприємств з іншими юридичними особами та громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів [17].

Всі відносини між суб'єктами підприємницької діяльності регламентуються законодавством і умовами, які сторони передбачили в договорі. Успіх господарської операції залежить від того, як укладено й оформлено договір. Практика показує, що саме від договору залежить нормальне функціонування підприємства, його захищеність від несумлінних партнерів, взаємовідносини з податковими та іншими органами контролю.

Поняття “договір” визначають через поняття “угода”, бо він є різновидом угоди. Згідно зі ст. 41 Цивільного кодексу, угодами визнаються дії громадян та організацій, що спрямовані на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків [31].

Поняття договору є складним і змістовним. У навчальному посібнику за редакцією Г.Г. Кірейцева договір розглядається як комплексне (інтегроване) поняття, що включає в себе і угоду про виникнення договірної зобов'язання, і форму, яку воно приймає, а також договірне зобов'язання, аж до моменту його зникнення. Таким чином, поняття договору в цивільному праві складається з двох груп тісно пов'язаних елементів. Одна з них характеризує юридичну конструкцію договору, інша – його істотні якості. Тільки в сукупності цих елементів цивільно-правовий договір як визначене соціальне явище реалізує себе в умовах сучасного суспільства [26, с. 30].

В ході дослідження було розглянуто економічну та юридичну довідкову літературу щодо питання сутності поняття “договір”. Систематизовано та узагальнено результати в таблиці 1.

С.М. Гончаров; Р. Дяківа; А.Ю. Редько; М.Г. Назарова; В.Г. Золотогоров) під поняттям “договір” розуміється угода, домовленість, згода, а також зобов'язання сторін, між якими виникають цивільно-правові відносини.

Отже, розглядаючи поняття “договору” з юридичної та економічної точки зору, варто погодитись з твердженням Г.Г. Кірейцева про комплексність даного поняття. Потрібно також зауважити, що економічна довідкова література, на

відміну від юридичної, визначає договір як зобов'язання. Польська економічна довідкова література надає визначення поняття "договору" як письмової або усної згоди сторін і як документу, який містить визначення прав і обов'язків сторін [33, с. 301]. Дане розуміння схоже з тим, що зустрічається в українській літературі. Економічна особливість договору, як документу і зобов'язання, свідчить про його причетність і до облікового відображення договірних відносин суб'єктів господарювання.

На нашу думку, варто більш детально розглянути сутність поняття "зовнішньоекономічний договір (контракт)" з економічної та юридичної точок зору. Тому проведено огляд довідкової, навчальної, наукової літератури та нормативно-правових документів щодо питання розуміння дефініції "зовнішньоекономічний договір" (табл. 2 та рис. 1).

Таблиця 2. Аналіз критеріїв визначення поняття "зовнішньоекономічний договір (контракт)" в різних літературних джерелах

№ п/п	Автор (джерело)	Зовнішньоекономічний договір (контракт)			
		документ	угода, (домовленість)	договір	зобов'язання
1	2	3	4	5	6
Нормативно-правове регулювання					
1.	ЗУ "Про зовнішньоекономічну діяльність" [16]		+		
2.	Віденська конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. [21]			+	
Довідкова література:					
<i>– економічна</i>					
3.	Фаминский И.П. [6]	+			
4.	Мочерний С.В. [11]	+			
5.	Коноплицкий В.А., Філіна Г.І. [22]		+		
6.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [15]			+	
7.	Мочерний С.В. [10]	+			
8.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [13]		+	+	
9.	Золотогоров В.Г. [19]			+	
10.	Рыбалкина В.Е. [23]			+	
11.	Бичик С.В. [1]		+		
<i>– юридична</i>					
12.	Шемшученко Ю.С. [4]		+		
13.	Оникова Л.А., Шишлина Н.В. [24]	+			+
Навчальна література					
14.	Кадуріна Л.О., Стрельнікова М.С. [20]		+		
15.	Бутинець Ф.Ф. [3]	+		+	+
16.	Дупай М.М., Денчук П.Н., Питель С.В., Хомин П.Я. [25]		+		
Разом:		5	7	6	2

Законодавча база України розглядає зовнішньоекономічний договір як матеріально оформлену угоду двох або більше суб'єктів діяльності та їх закордонних контрагентів, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [16]. Як

видно з рис. 1, дане поняття використовує більшість авторів (В.А. Коноплицкий, Г.І. Філіна; А.Г. Загородній, Г.Л.Вознюк; С.В. Бичик; Ю.С. Шемшученко; Л.О. Кадуріна, М.С. Стрельнікова; М.М. Дупай, П.Н. Денчук, С.В. Питель, П.Я. Хомин).

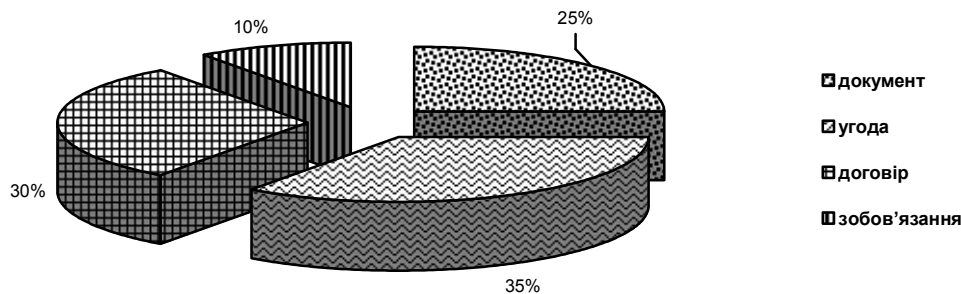

Рис. 1. Підходи авторів щодо визначення сутності поняття "зовнішньоекономічний договір (контракт)"

Деякі автори (С.В. Мочерний, Л.А. Оникова, Н.В. Шишлина, Ф.Ф. Бутинець) трактують зовнішньоекономічний договір (контракт) як договір, акцентуючи увагу на тому, що це один з видів договорів, або комерційний документ. Так, наприклад, автор зовнішньоекономічного словника І.П. Фамінський трактує дане поняття як основний комерційний документ зовнішньоторговельної операції, який свідчить про досягнуту згоду сторін [6, с. 50-51].

Зовсім невелика кількість авторів розглядає зовнішньоекономічний договір (контракт) як зобов'язання, які виникають між сторонами договору. На нашу думку, це є однією з найважливіших ознак даного виду договорів, що має правовий та обліковий аспекти. Як постачальник так і покупець зацікавлені у своєчасному погашенні своїх зобов'язань та уникненні спорів між ними, а бухгалтерське відображення операцій за зобов'язаннями є одним з найбільш проблемних питань у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Проведений огляд літератури дає змогу доповнити визначення зовнішньоекономічного договору (контракту). На нашу думку, зовнішньоекономічний договір – це домовленість між двома і більше суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземними контрагентами, що укладається у формі комерційного документу, який регламентує організаційні, економічні та управлінські відносини під час здійснення зовнішньоекономічних операцій, за яким в одній сторони (продавця) виникає зобов'язання передати у власність другій стороні (покупцеві) майно (товар), а у покупця виникає зобов'язання прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Запропоноване трактування зовнішньоекономічного договору:

– визначає, хто є сторонами зовнішньоекономічних відносин: суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та іноземні суб'єкти господарювання, та формує більш чітке розуміння договору зовнішньоекономічних відносин, які між ними виникають;

– регулює форму укладання контракту за експортно-імпортними операціями – форма комерційного документу; – свідчить про те, що договір – це не лише домовленість, а й зобов'язання його сторін, тобто юридично закріплює відносини між сторонами, надаючи їм характеру зобов'язань та передбачає заходи щодо забезпечення виконання таких зобов'язань;

– визначає вплив зовнішньоекономічного договору на облікові та правові процедури: виникнення зобов'язань у покупця та продавця.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведено дослідження економічної сутності зовнішньоекономічних договорів як передумови облікового відображення експортно-імпортних операцій. На підставі аналізу економічної та юридичної літератури узагальнено і удосконалено поняття “зовнішньоекономічний договір (контракт)”. Запропонована дефініція, на нашу думку, визначає як економічний (договір як зобов'язання) так і юридичний зміст (договір як форма комерційного документу, угода (домовленість) між сторонами) досліджуваної категорії.

Список використаної літератури:

1. Бичик С.В. Словарь экономических терминов / Бичик С.В., Даморацкая А.С., Даморацкая И.В. – Минск: Выш. шк., 2009. – 271 с.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: підручник [для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”] / Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей, В.М. Пархоменко: [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 544 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник [за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка]. – К.: ТОВ “Юридична думка”, 2007. – 992 с.
5. Великий словник бухгалтера [уклад. В. Кузнецов, О. Михайленко]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2005. – 532 с.
6. Внешнеэкономический толковый словарь [под ред. И.П. Фаминского]. – М.: ИНФРА-М, 2000. 512 с.
7. Голощапов Н.А. Словарь-справочник аудитора [под ред. В.И. Осипова]. – М.: “Экзамен”, 1999. – 384 с.
8. Гончаров С.М. Тлумачний словник економіста / С.М. Гончаров, Н.Б. Кушнір: [за ред. проф. С.М. Гончарова]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
9. Додонов В.Н. Словарь гражданского права / В.Н. Додонов, Е.В. Каминская, О.Г. Румянцев: [под. общей ред. д.ю.н. В.В. Залесского]. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 304 с.
10. Економічна енциклопедія [у трьох томах] / [редкол.: С.В. Мочерний (відпов. ред.) та інші]. – Т. 1. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
11. Економічний енциклопедичний словник [у 2 т., Т. 1] / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій: [за ред. С.В. Мочерного]. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
12. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера [за ред. Р. Дяківа]. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. – 703 с.
13. Загородній А.Г. Зовнішньоекономічна діяльність: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Кондор, 2007. – 168 с.
14. Загородній А.Г. Облік і аудит: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин. – Львів: “Центр Європи”, 2002. – 671 с.
15. Загородній А.Г.

- Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Сможенко. – [3-тє видання, виправл., доп.] – К.: т-во “Знання”, КОО, 2000. – 587 с.
16. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 р. № 959-ХП, із змінами і доповненнями // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – № 17. – с.20-24.
17. Закон України про підприємства в Україні від 27 березня 1991 року №887-ХП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wsc.euromb.com/base/doc022.htm>
18. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник для вузів / І.В. Багорова, Н.І. Редіна, В.Є. Власюк, О.О. Гетьман: [за ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Багрової]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с.
19. Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике / В.Г. Золотогоров. – Мн.: Польмя, 1997. – 571 с.
20. Кадуріна Л.О. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України: теорія, практика, рекомендації: навчальний посібник / Л.О. Кадуріна, М.С. Стрельнікова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 606 с.
21. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU80K03R.html
22. Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.
23. Краткий внешнеэкономический словарь-справочник [под ред. В.Е. Рыбалкина]. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Международ. отношения, 1991. – 256 с.
24. Краткий политический словарь / Абаренков В.П., Абова Т.Е., Аверкин А.Г.: [сост. и общ. ред. Л.А. Оникова, Н.В. Шишлина]. – [6-е изд., доп.]. – М.: Политиздат, 1989. – 623 с.
25. Облік та аналіз діяльності підприємств у сфері зовнішньоекономічних відносин: навчальний посібник для студентів спеціальності “облік і аудит” / М.М. Дупай, П.Н. Денчук, С.В. Питель, П.Я. Хомин. – Тернопіль: Астон. – 2003. – 200 с.
26. Організація міжнародних кредитно-розрахункових відносин: навчальний посібник [за ред. проф. Г.Г. Кірейцев]. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 368 с.
27. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
28. Сліпущко О.М. Політичний і фінансово-економічний словник / О.М. Сліпущко // К.: Видавництво “Криниця”, 1999. – 389 с.
29. Справочник-словарь бухгалтера [под. ред. А.Ю. Редько]. – К., 1995. – 178 с.
30. Финансово-экономический словарь [под ред. М.Г. Назарова]. – М.: АО “Финстатинформ”, 1995. – 224 с.
31. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
32. Экономика и бизнес. А-Я: Словарь-справочник / Н. Уолл, Я. Маркузе, Д. Лайнз, Б. Мартин: [пер. с англ. К.С. Ткаченко]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 624 с.
33. Olsacka B. Leksykon zarządzania finansamy / B. Olsacka, R. Pałczyńska-Gościński. – Gdańsk: Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, 1998. – 370 s.

ВЕНЦЕЛЬ Віктор Тарасович – здобувач Житомирського державного технологічного університету